

Jūratė Imbrasaitė

Politisinis dalyvavimas ir socialinė aplinka Lietuvoje

Santrauka

Piliečių politinis dalyvavimas yra būtina demokratinės valstybės funkcionavimo ir stabilumo užtikrinimo sąlyga. Tyrimo tikslas - nustatyti socialinės aplinkos poveikį piliečių politiniam dalyvavimui. Tyrimo metodas - literatūros šaltinių analizė bei daugiapakopės stratifikuotos apklausos, atliktos Lietuvoje 1999 m., duomenų analizė. Tyrimo rezultatai patvirtino, kad asmenų, su kuriais individas diskutuoja politiniais klausimais, skaičius daro poveikį individo politiniam dalyvavimui. Tyrimo rezultatai pagrindžia išvadą, kad klasikinis individo socioekonominio statuso modelis tik iš dalies paaiškina individų politinį dalyvavimą, nes neatsako į klausimą, kodėl tam tikra žemo socioekonominio statuso individų dalis dalyvauja politiniame procese ir kodėl tam tikra aukšto statuso individų dalis politiniame procese nedalyvauja. Duomenų analizė patvirtina prielaidą, kad minėtų marginalinių grupių elgesį galima paaiškinti socialinės aplinkos poveikiu, t.y. tam tikrais atvejais socialinė aplinka gali skatinti žemo socioekonominio statuso individus dalyvauti politinėje veikloje, o aukšto socioekonominio statuso individus nedalyvauti šioje veikloje.

Raktažodžiai: politinis dalyvavimas, socialinė aplinka, tarpasmeniniai ryšiai, socialinė struktūra, socialinė komunikacija.

Įvadas

Svarbi demokratijos funkcionavimo ir stabilumo užtikrinimo sąlyga yra piliečių dalyvavimas valstybės valdymo procese. Aktyvus dalyvavimas demokratiname valdymo procese suteikia paprastiems piliečiams galimybę daryti poveikį šiame procese dalyvaujančių asmenų skyrimui ir šių asmenų veiklos kontroliavimui. Politinis dalyvavimas vyksta pasitelkiant tam tikrus demokratinio valdymo procesui būdingus mechanizmus. Šių mechanizmų dėka piliečiai informuoja apie savo interesus, preferencijas bei poreikius ir daro spaudimą valdžios atstovams, siekdami, kad pastarieji atsižvelgtų į jų nuomonę.

Politinių mokslų teoretikai pabrėžia įvairių politinio dalyvavimo formų svarbą demokratinio valdymo procesui ir nurodo, kad balsavimas nacionaliniuose bei vietiniuose rinkimuose yra tik viena iš daugelio galimų politinio dalyvavimo formų. R. A. Dahlis pagrįstai abejoja, ar rinkimai ir balsavimas yra pakankama sąlyga demokratiniam valdymui užtikrinti [4:136]. C. Pateman teigia, kad “mes išmokstame dalyvauti dalyvaudami” [26:105]. Todėl dalyvavimui būtinus organizacinius gebėjimus individai turėtų įgyti, darydami sprendimus mokyklose ir darbo vietose [26:106].

Politinio dalyvavimo kiekybė ir kokybė turi ypatingą svarbą užtikrinant piliečių interesų, preferencijų ir poreikių reprezentavimą. Įvairūs individų politiniai veiksmai (kontaktavimas su politikais, vyriausybės ar savivaldybės pareigūnais bei organizacijomis, laiškų rašymas, dalyvavimas streikuose, demonstracijose ar protesto akcijose, dalyvavimas rinkiminėje kompanijoje nešiojant ar platinant plakatus ir ženklelius, aukojant pinigus) informuoja politinį elitą apie piliečių interesus, preferencijas ir poreikius.

Lietuvos piliečių politinis dalyvavimas kol kas yra mažai tyrinėtas. Sociologų ir politologų dėmesio kol kas sulaukė tik Lietuvos piliečių dalyvavimas nacionaliniuose ir vietiniuose rinkimuose [17:164]; [17:256]; [19:177]. Keletas studijų parašyta apie pilietinės visuomenės formavimosi kelią, struktūrą, kontekstą, iš dalies analizuojant ir Lietuvos gyventojų politinį bei pilietinį aktyvumą [5:40]; [19:46]; [24:28]; [28:7]. Tačiau pasigendama detalesnės politinio dalyvavimo ypatumų bei įvairių piliečių politinio dalyvavimo formų (kontaktavimo, protestavimo, dalyvavimo rinkimų kampanijoje) Lietuvoje analizės.

Tyrimo objektas - Lietuvos piliečių politinis dalyvavimas.

Tyrimo tikslas - nustatyti socialinės aplinkos poveikį Lietuvos piliečių politiniam dalyvavimui.

Tyrimo uždaviniai:

- parodyti, kad socioekonominio statuso modelis tik iš dalies paaiškina Lietuvos piliečių politinį dalyvavimą;
- apibrėžti socialinę struktūrą ir socialinę aplinką;
- nustatyti socialinės aplinkos poveikį Lietuvos piliečių politiniam dalyvavimui.

1999 m. liepos 1-24 dienomis Soderntorns universiteto koledžo (Švedija) užsakymu Socialinės informacijos centras atliko daugiapakopę stratifikuotą Lietuvos gyventojų apklausą, kurioje dalyvavo 1103 respondentai. Šioje studijoje atliekama minėtosios apklausos duomenų analizė bei literatūros šaltinių analizė.

Individas ir politinis dalyvavimas

Klasikinėse studijose politinis dalyvavimas apibrėžiamas kaip veikla, kurios ketinimas arba rezultatas yra tiesioginis arba netiesioginis poveikis valdžios veiksams [33:38]. Daugumos teorinių ir empirinių studijų objektas yra politinio dalyvavimo prigimtis bei politinį dalyvavimą sąlygojantys veiksniai. Politinis dalyvavimas analizuojamas naudojant instrumentinę, individualių požiūrių ir vertybių bei kitas perspektyvas.

Instrumentinė perspektyva politiką suvokia kaip rinkos mainus, gamybą ir vartojimą, pirkimą ir pardavimą. Šiuo atveju politinis dalyvavimas yra tam tikros vertės padidinimo arba maksimizavimo instrumentas. M. E. Olson nurodo, kad kolektyvinio veiksmo dinamika bet kurį individą skatina užimti "nepriklausomo raitelio" (*free rider*) poziciją, t.y. individas pasinaudos kitų kolektyvinio veiksmo dalyvių pastangomis, bet pats tame kolektyviniame veiksmе nedalyvaus [23:48]. M.E. Olson tvirtina, kad atliekant kolektyvinį veiksmą, kuriuo siekiama užtikrinti organizacijos narių bendrą gėrį, kiekvienas racionalus, saviimi suinteresuotas bet kurios organizacijos narys sieks užimti "nepriklausomo raitelio" poziciją. Bendras organizacijos tikslas susijęs su bendru kolektyvinio veiksmo pelnu, kuriuo naudojantis "nei vienas iš grupės narių, nebus išskirtas". Todėl kiekvienas grupės narys turi galimybę nedalyvauti kolektyviniame veiksmе ir nemokėti su kolektyviniu veiksmu su-

sijusios individualios kainos. M.E. Olson teorinė analizė pateikia išvadą, kad tam tikrų politinių rezultatų troškimas yra reikalinga, bet nepakankama kolektyvinio politinio veiksmo sąlyga. M.E. Olson koncepcijas vėliau savo darbuose pasitelkė racionalaus pasirinkimo perspektyvos teoretikai.

Politinį dalyvavimą galima laikyti kolektyviniu arba individualiu procesu. Individo socio-ekonominis statusas, lytis, amžius, psichologiniai indikatoriai (politisnis efektyvumas bei domėjimasis politika) tradiciškai laikomi individualius politinius veiksmus paaiškinančiais faktoriais [3:29] ; [21:145] ; [25:63] ; [27:74] ; [32:64]. Politinio dalyvavimo studijos nurodo, kad politiškai aktyvūs individai nuo politiškai neaktyvių skiriasi savo demografinėmis savybėmis, t.y. politiškai aktyvesni asmenys (tiksliau vyrai) yra labiau išsilavinę, gauna didesnes pajamas, turi prestižines profesijas, didesnį politinio efektyvumo jausmą bei labiau besidomisi politika.

Tačiau individualios savybės tik iš dalies paaiškina piliečių politinį elgesį. Atlikus apklausos duomenų analizę nustatyta, kad tarp politinio dalyvavimo indekso ir Lietuvos gyventojų pajamų, profesinių pareigų ir išsimokslinimo egzistuoja patikimas ir statistiškai reikšmingas ryšys (Pearson Chi kvadratai atitinkamai ryšiui su pajamomis 187,79 ($p=0,000$), su pareigomis 107,98 ($p=0,000$) su išsimokslinimu 62,39 ($p=0,000$)). Politinio dalyvavimo indeksas buvo sukonstruotas iš 12 kintamųjų, kurie atlikus faktorinę analizę "sukrito" į 5 grupes: balsavimas (dalyvavimas nacionaliniuose rinkimuose), kontaktavimas (kontaktavimas su politiku, kontaktavimas su organizacijomis, kontaktavimas su vyriausybės arba savivaldybės pareigūnais), dalyvavimas rinkimų kampanijoje (dalyvavo politinės partijos veikloje rinkimų metu, nešiojo arba platino kokios nors kampanijos plakatus ar ženklelius, susitiko arba pats/pati pasirodė rinkimų metu per masines informacijos priemones), protestavimas (dalyvavo demonstracijoje arba protesto akcijoje, dalyvavo streiko akcijoje), kitos politinio dalyvavimo formos (pasirašė peticiją, boikotavo tam tikrus produktus, aukojo pinigus bei rinko pinigus fondams). 1 lentelėje pateikta nedalyvaujančių jokioje politinėje veikloje, dalyvaujančių 1-5 politinės veiklos formose ir dalyvaujančių daugiau nei 5 politinės veiklos formose respondentų pasiskirstymas pagal pajamas, pareigas ir išsimokslinimą.

Dalyvavimo politinės veiklos formose pasiskirstymas pagal socioekonominio statuso savybes

1 lentelė

Socioekonominio statuso rodikliai	Dalyvauja daugiau nei 5 politinės veiklos formose, %	Dalyvauja 1-5 politinės veiklos formose, %	Nedalyvauja politinėje veikloje, %	Iš viso, % (N)
1. Pajamos:				
0 – 600 litų	1,0	31,6	67,4	100 (771)
600-1000 litų	10,0	43,0	47,0	100 (212)
1000-2000 litų	3,8	52,5	43,7	100 (64)
2000 litų ir daugiau	6,3	68,7	25,0	100 (17)
2. Pareigos:				
darbininkas	23,5		76,5	100 (293)
tarnautojas prekybos/ aptarnavimo sferoje, kariškis, policininkas, apsaugos darbuotojas	1,1	45,0	54,9	100 (190)
specialistas (turintis profesinį išsilavinimą)	3,0	47,9	49,1	100 (366)
vidurinio lygio vadovas	5,2	61,5	34,3	100 (96)
aukščiausio lygio vadovas	7,7	76,9	15,4	100 (30)
3. Išsimokslinimas:				
0-6 metų	0,6	29,9	69,5	100 (179)
7-9 metų	2,0	28,8	69,2	100 (113)
10-12 metų	0,7	26,8	72,5	100 (300)
13 ir daugiau metų	2,0	47,5	50,5	100 (485)

Nors individo socialinis statusas savaime nėra politinio dalyvavimo priežastis, socio-ekonominis modelis iš dalies paaiškina individų politinio dalyvavimo tendencijas [33:198]. Socio-ekonominės savybės turi ryšį su politinį dalyvavimą sąlygojančiais kintamaisiais. Aukštą statusą turintys individai yra aktyvesni, nes jie turi daugiau individualių resursų ir sugebėjimų reikalingų aktyviam dalyvavimui politiniame procese [21:148] [25:84]; [27:80]. Individas gali dalyvauti politinėje veikloje tik tuo atveju, jeigu jis turi individualių resursų, t.y laiko arba pinigų. Individualūs resursai būtini dalyvaujant bet kurioje politinės veiklos formoje. Kalbant apie sugebėjimus, galima teigti, kad politinio dalyvavimo formos viena nuo kitos skiriasi sugebėjimų poreikio laipsniu. Balsavimas, dalyvavimas demonstracijoje, čekio išrašymas nereikalauja ypatingų organi-

zacinių ir artikuliacinių sugebėjimų. Kontaktavimas, darbas rinkimų kampanijoje, darbas vietinėje iniciatyvinėje grupėje, priešingai, bus daug efektyvesnis, jeigu jame dalyvaujantys piliečiai turės reikalingų organizacinių ir artikuliacinių sugebėjimų [33:44].

Kalbant apie aukšto statuso individų politinį aktyvumą, nereikia pamiršti, kad aukštą statusą visuomenėje turintys individai yra labiau suinteresuoti politiniais rezultatais. Pavyzdžiui, mokesčius reglamentuojantys politiniai sprendimai turi daug didesnę poveikį aukšto statuso individų gyvenimui. Aukšto statuso individai yra labiau informuoti, geriau suvokia politinės sistemos funkcionavimą, politinę realybę bei tam tikrų politinio dalyvavimo formų privalumus ir trūkumus.

Tačiau socioekonominio statuso modelis, kaip minėta, tik iš dalies paaiškina individų politinio da-

lydavimo ypatumus, nes neatsako į klausimą, kodėl dalis žemo socio-ekonominio statuso žmonių vis dėlto dalyvauja politiniame procese ir kodėl dalis aukšto statuso individų vis dėlto politiniame procese nedalyvauja?

Aplinkos poveikis individo politiniam dalyvavimui

Dalis tyrinėtojų bando ieškoti politinio dalyvavimo priežasčių už individualių resursų, nuostatų ir požiūrių perspektyvos, pabrėždami politinės ir socialinės aplinkos vaidmenį. St. J. Rosenstone ir J.M. Hansen pabrėžia politinės aplinkos svarbą ir tvirtina, kad politinės partijos, jų kandidatai bei kiti politinio elito atstovai turi didžiules individų įtraukimo į politinę veiklą galimybes ir šios mobilizacinės pastangos daro poveikį individų politiniam dalyvavimui [27:89]. Empiriniai tyrimai atskleidžia, kad individai, kontaktuojantys su įvairaus lygio politikais, pareigūnais bei politinėmis organizacijomis, yra daug labiau linkę dalyvauti ir kitose politinės veiklos formose [27:156].

Piliečių politinis dalyvavimas priklauso nuo konkrečios šalies partinės sistemos ypatybių, konkurencijos tarp politinių partijų laipsnio ir jų remiamų kandidatų struktūros. Dalyvavimas rinkimuose išauga, vykstant aršesnei konkurencinei kovai tarp politinių partijų bei politinėms partijoms išleidžiant daugiau pinigų rinkiminės kampanijos metu [27:90].

Kita empirinių tyrimų grupė pabrėžia socialinės aplinkos poveikį individo politinei veiklai. Individo politinė veikla priklauso nuo neformalių ir formalių institucijų. Kalbant apie neformalias institucijas, reikėtų pabrėžti šeimą ir identifikaciją su tam tikromis socialinėmis grupėmis. Tarpusavio sąveika su individui reikšmingais asmenimis, ypač šeimos nariais turi poveikį individo dalyvavimui rinkimuose [2:92]. Dalyvavimas rinkimuose bei paklusimas bendruomenės normoms iš dalies priklauso nuo konkretaus individo pragyvento laiko periodo konkrečioje bendruomenėje [34:114]. Patekę į naują bendruomenę, individai iš pradžių turi nedaug socialinių ar politinių kontaktų ir mažai informacijos apie bendruomenės reikalus [34:115].

Analizuojant formalių institucijų poveikį individų politiniam dalyvavimui, pabrėžiama darbo aplinkos, bažnyčios ir narystės savanoriškose asociaci-

jose bei organizacijose reikšmė. Darbo patirtis padeda žmonėms identifikuoti savo politinius interesus ir suteikia jiems daugiau galimybių dalyvauti politiniame procese [26:83]. Tyrimai nurodo, kad lengviau mobilizuoti bažnyčią lankančius ar organizacijoms priklausančius individus nei bažnyčios nelankančius ar organizacijoms nepriklausančius asmenis [33:384]. Formalios socialinės institucijos turi svarbų poveikį individų politiniams veiksams, nes per formalias organizacijas politinis elitas gali lengvai vykdyti politinę mobilizaciją. Dalyvaudami įvairių organizacijų veikloje, formalių organizacijų nariai turi visas galimybes išvystyti politinei veiklai reikalingus įgūdžius bei sugebėjimus [30:147]; [31:58]

Socialinė struktūra, tarpasmeniniai ryšiai ir socialinė komunikacija

Dauguma tyrinėtojų, pabrėždami socialinės aplinkos poveikį politiniam dalyvavimui, analizuoja formalių ir neformalių institucijų poveikį politinei veiklai. Individo tarpusavio sąveika ir atitinkamai atsirandančio informacijos srauto poveikis piliečių politiniam dalyvavimui kol kas yra mažai tyrinėtas. Šiame straipsnyje piliečių politinis dalyvavimas yra analizuojamas pasitelkiant socio-struktūrinę perspektyvą. Šioji perspektyva daro prielaidą, kad aplinka turi poveikį individualiam politiniam elgesiui [1:127]; [7:103]. Terminas „aplinka“ apibrėžia tam tikrą politinę ir socialinę informaciją, egzistuojančią tam tikroje socialinėje erdvėje. Šią informaciją gali sudaryti įvairūs dalykai: individų politinės preferencijos, žiniasklaidos pateikiamas politinės informacijos pobūdis ir intensyvumas, elito debatų intensyvumas ir kt. Toks konceptualizavimas pabrėžia du aplinkos poveikio individualiam elgesiui požymius. Pirma, konteksto poveikis individualiam elgesiui yra skirtingas, nes skirtingi individai gyvena skirtingose socialinėse aplinkose, kuriose vyrauja skirtinga informacija. Antra, individas nekontroliuoja socialinės aplinkos poveikio sau, nes atsiriboti nuo socialinės aplinkos yra neįmanoma.

Socialinė struktūra riboja individus. Nepaisant to, kad individai turi pasirinkimo laisvę socialinės tarpusavio sąveikos atžvilgiu, tarpusavio sąveikos tikimybės, atitinkančios nuo konteksto priklausančią pasiūlą, apriboja individualius tarpusavio sąveikos pasirinkimus [13:367]; [16:260]. Socialinė

struktūra apibrėžiama pasitelkiant tarpasmeninių ryšių tam tikroje aplinkoje skaičių, tipą ir prigimtį. Socialinėje erdvėje individai susiję vienas su kitu savo tarpasmeninių ryšių dėka. Kuo individas turi daugiau tarpasmeninių ryšių savo socialinėje aplinkoje, tuo labiau jis yra integruotas į tą aplinką. Tarpasmeninių ryšių savybės apibrėžia socialinę struktūrą. Kai kurie tarpasmeniniai ryšiai yra stiprūs, pavyzdžiui, ryšiai tarp šeimos narių ir uždarytų socialinių grupių. Kiti tarpasmeniniai ryšiai yra silpni, pavyzdžiui, ryšiai tarp pažįstamų, bendradarbių, organizacijų narių ir t.t. Stiprūs tarpasmeniniai ryšiai tarp individų yra apibūdinami didesniu kartu praleisto laiko kiekiu, emocinio intensyvumo laipsniu ir įvairiomis tarpusavio paslaugomis [10:1376]. Atliekant tyrimus stiprūs ryšiai gali būti operacionalizuojami respondentų paprašant nurodyti savo „draugus“, o silpni – „pažįstamus“ [10:1377]. Šios savybės nustato ar asmuo savo tarpasmeninių ryšių dėka susijęs su visa aplinka (silpni ryšiai) ar tik su tam tikra socialinės aplinkos dalimi (mažos grupės su stipriais ryšiais). Socialinės aplinkos poveikis priklauso nuo diskutuojančių socialines ar politines problemas individų tarpusavio santykių prigimtį. Sutuoaktiniai ir artimi draugai turi didesnį poveikį individui, nei draugai ar pažįstami [16:726].

Socialinė tarpusavio sąveika yra mechanizmas, kurio dėka socialinė aplinka veikia individualų elgesį. Vykstant socialinei sąveikai, individai komunuoją vienas su kitu ir toks procesas vadinamas socialine komunikacija [14:148]. Informacija, kurią individai įgyja iš savo socialinių ryšių, apibrėžiamų kaip individo padėtis socialinėje struktūroje, yra susijusi su bendra toje aplinkoje esančia informacija.

Socio-struktūrinė perspektyva nesiremia individualiu suvokimu, sugebėjimais ar psichologinėmis savybėmis. Ši perspektyva siekia suderinti *makro* (socialinė aplinka) ir *mikro* (tarpusavio sąveika) lygmenis. Socio-struktūrinė perspektyva remiasi prielaida, kad žmonių elgesys yra abipusiškai susijęs. Nors balsavimo biuletenio užpildymas ar atsakinėjimas į apklausos klausimus tam tikra prasme yra individualūs veiksmai, bet iš esmės jie yra socialinės tarpusavio sąveikos ir socialinio poveikio procesų rezultatas [14:92]. Jeigu mes darome prielaidą, kad žmonės elgiasi skirtingai dėl vietinės aplinkos pobūdžio, remiantis socio-struktūrine perspektyva, galima studijuoti individų tarpusavio sąveiką

socialinių ryšių „tinkle“ (*network*).

R. Huckfeldt ir J. Sprague tvirtina, kad panašią informaciją iš aplinkos gaunantys individai elgiasi panašiai [14:93]. Vadinasi, jei vienas iš dviejų individų, turinčių vienodas socio-ekonominio statuso savybes, dalyvauja politinėje veikloje, o kitas nedalyvauja, galima daryti išvadą, kad šiuos individus veikia skirtingos socialinės aplinkos.

Socialinės struktūros ir socialinės komunikacijos poveikis politiniam dalyvavimui

Tyrimai patvirtina, kad socialinė ir politinė informacija, veikianti individus jų tarpasmeninių ryšių dėka sąlygoja individų dalyvavimą politinėje veikloje. J.J. Modak ir A.F. Gearing tvirtina, kad nors tam tikroms politinio dalyvavimo formoms socialinė sąveika nėra būtina, socialinė aplinka vaidina esminį vaidmenį masinėje politikoje, nes žmonės, kurie dažniau vienas su kitu svarsto politines ir socialines problemas, turi labiau išvystytą bendruomenės gerovės suvokimą [22:616]. „Vienas su kitu nesąveikaujantys žmonės <...> gali turėti ribotus politikos vertinimo kriterijus. Jie dažnai vertina politiką, remdamiesi ne bendrais, bet tik asmeniniais interesais“ [22:616]. Politinio dalyvavimo studijos nurodo, kad pasitelkiant socialinius ryšius gali būti sėkmingai vykdoma politinė mobilizacija [5:205] ; [27:81].

Ch. B. Kenny nurodo, kad žmonės labiau linkę dalyvauti rinkimų kampanijoje, jeigu joje dalyvauja jų šeimos nariai, draugai ar kaimynai [15:262]. Individai dažnai dalyvauja politinėje veikloje vien todėl, kad kiti asmenys paprašė juos dalyvauti [27:28]. R. Huckfeldt teigia, kad individai, turintys kaimynus, kurių socialinis statusas aukštesnis nei pačių, yra mažiau linkę dalyvauti politinėje veikloje nei asmenys, turintys kaimynus, kurių socialinis statusas žemesnis už jų pačių statusą [12:589].

Minėti tyrimai leidžia daryti išvadą, kad socialinė ir politinė aplinka turi poveikį politiniam dalyvavimui. Politinė diskusija leidžia nuspėti dalyvavimą politinėje veikloje. Socialinių ryšių poveikis remiasi socialine tarpusavio sąveika. Tai pateikia bent jau dalinius įrodymus, kad komunikacija yra veiksnys, nuo kurio priklauso individo elgesys, o ne tik socialinio ryšio ypatybė.

Kalbant apie socialinės sąveikos pagrindų perduodamą informaciją, reikėtų išskirti informaciją apie politinių preferencijų sudėtį vietinėje aplinkoje. Socialinė aplinka gali pritarti arba nepritarti konkretaus individo politinei veiklai, nes politinis dalyvavimas yra vieša privačios politikos išraiška [1:438] ; [12:589].

Socialinės komunikacijos pagrindų perduodama informacija dažnai susijusi su asmeninių resursų panaudojimu politinėje veikloje [11:144]. R.D. Lake ir R. Huckfeldt teigia, kad "socialiniai ryšiai pirmiausia susiję su politinės informacijos ekspertize ir jos perdavimu tarp individų ir jų grupių [18:581]. Gibson, Duch ir Tedin nurodo, kad silpni tarpusavio ryšiai gali ypač efektyviai perduoti naują informaciją apie iš dalies nepažįstamas demokratines institucijas postkomunistinėse šalyse [8:354] Šiose vi-

suomenėse piliečiai aktyviai stengiasi išmokyti naujas politinio žaidimo taisykles, ir mokymasis iš kitų individų yra esminis šio proceso elementas [20:1045].

Informacija sunkiai plinta visuomenėje, kurioje dominuoja stiprūs ryšiai tarp individų. "kokia informacija beplistų difuzijos būdu, ji gali pasiekti didelį žmonių skaičių ir nukeliauti didelį socialinį atstumą, jeigu [informacija] keliauja per silpnus, o ne per stiprius ryšius" [10:1366]. Socialinė tarpusavio sąveika, ypač už siaurų šeimos ar mažos grupės ribų, skatina platesnio, mažiau savanaudiško požiūrio vystymąsi [9:54].

2 lentelėje pateikiami koreliacijos koeficientai tarp socialinės aplinkos faktorių ir politinio dalyvavimo formų bei politinio dalyvavimo indekso Lietuvoje, atlikus minėtos apklausos duomenų analizę.

Koreliacijos koeficientai tarp socialinės aplinkos faktorių ir politinio dalyvavimo

2 lentelė

Socialinės aplinkos faktoriai	Balsavimas	Kontaktavimas	Rinkimų kampanija	Protestavimas	Bendras politinis dalyvavimas
1. Diskusijų apie politiką dažnumas	32,79***	76,55***	65,33***	57,99***	120,33***
2. Nuomonių su pašnekovu skirtumo dažnumas	14,07*	56,91**	25,22*	27,34*	88,23**
3. Žmonių su kuriais kalbamasi skaičius	67,01*	519,09***	346,79***	209,57***	1183,73***
4. Ar gerai žmonės pažįstami tarpusavyje?"	8,38*	13,87*	16,04*	28,16**	32,43*

Pastaba: N=1103

*** Pearson Chi kvadratas, kai $p=0.000$;

** Pearson Chi kvadratas, kai $p<0.05$;

* Pearson Chi kvadratas, kai $p>0.05$.

Iš 2 lentelėje pateiktų duomenų matosi, kad tarp diskusijų apie politiką dažnumo, nuomonių su pašnekovu skirtumo, žmonių, su kuriais kalbamasi, skaičiaus ir politinio dalyvavimo indekso egzistuo-

ja patikimi ir statistiškai reikšmingi ryšiai. 3 lentelėje pateikiamas diskusijų politiniais klausimais dažnumo tarp žemo ir aukšto socio-ekonominio statuso grupių pasiskirstymas. Į žemo socio-ekono-

minio statuso grupę pateko respondentai, kurių pajamos yra iki 600 litų, nedirbantys arba darbininkais dirbantys respondentai bei respondentai, skyrę mažiau nei 12 metų savo išsilavinimui. Aukšto socio-ekonominio statuso grupę apibrėžiama pagal didesnes nei 1500 litų pajamas, didesnę nei 12

metų išsilavinimą ir aukščiausio arba vidurinio lygmens vadovo bei specialisto pareigas. Aktyviems individams priskiriami respondentai, dalyvaujantys daugiau negu 3 politinio dalyvavimo formose, neaktyviems - nedalyvaujantys nei vienoje politinio dalyvavimo formoje.

Diskusijų politiniais klausimais dažnumo pasiskirstymas tarp žemo ir aukšto socio-ekonominio statuso grupių

3 lentelė

Grupės pagal SES	Beveik kiekvieną dieną, %	Kelis kartus per savaitę, %	Kelis kartus per mėnesį, %	Kelis kartus per metus, %	Niekada, ar beveik niekada, %	Iš viso, % (N)
1. Žemas SES, neaktyvūs	10,1	18,3	22,8	11,4	37,7	100 (459)
2. Žemas SES, aktyvūs	27,4	27,6	24,7	6,5	13,8	100 (65)
3. Aukštas SES, neaktyvūs	34,1	24,4	24,4	7,3	9,8	100 (103)
4. Aukštas SES, aktyvūs	27,8	28,7	24,9	6,1	12,6	100 (66)

Iš 3 lentelėje pateiktų duomenų matosi, kad žemo statuso respondentai, aktyviai dalyvaujantys politinėje veikloje, linkę daugiau diskutuoti politiniais klausimais negu žemo statuso neaktyvūs respondentai. Gana sudėtinga pastebėti skirtumą tarp aukšto sta-

tuso aktyvių ir aukšto statuso neaktyvių respondentų diskusijų politiniais klausimais dažnumo. 4 lentelėje pateikiamas žmonių, su kuriais kalbamasi politiniais klausimais, skaičiaus pasiskirstymas tarp žemo ir aukšto socio-ekonominio statuso grupių.

Žmonių su kuriais diskutuojama politiniais klausimais pasiskirstymas tarp žemo ir aukšto socioekonominio statuso grupių

4 lentelė

Grupės pagal SES	iki 10 žmonių, %	iki 25 žmonių, %	iki 50 žmonių, %	iki 100 žmonių, %	Iš viso, % (N)
1. Žemas SES, neaktyvūs	92,1	7,4	0,5	-	100 (459)
2. Žemas SES, aktyvūs	87,3	12,7	1,8	-	100 (65)
3. Aukštas SES, neaktyvūs	94,1	5,9	-	-	100 (103)
4. Aukštas SES, aktyvūs	73,2	21,4	3,6	1,8	100 (66)

Iš 4 lentelėje pateiktų duomenų matosi, kad žemo socio-ekonominio statuso neaktyvūs respondentai linkę diskutuoti politiniais klausimais su mažesniu skaičiumi žmonių negu žemo socio-ekonominio statuso aktyvūs respondentai. Taip pat aukšto socioekonominio statuso neaktyvūs res-

Faktorių, darančių poveikį politiniam dalyvavimui, logistinė analizė:

pondentai linkę diskutuoti politiniais klausimais su mažesniu skaičiumi žmonių negu aukšto socio-ekonominio statuso aktyvūs respondentai. 5 lentelėje pateikiamas logistinės regresijos modelis, tiriantis faktorius, turinčius poveikį politiniam dalyvavimui.

5 lentelė

	Koeficientas	Standartinė paklaida
Konstanta	-0,78**	0.34
Asmenų su kuriais diskutuojama politiniais klausimais skaičius	0.12*	0.04
Pareigos:		
1. specialistas arba tarnautojas prekybos/ap tarnavimo srityje, policininkas, apsaugos darbuotojas	0.03***	0.42
2. darbininkas	-1.17*	0.36
Narystė nevyriausybinėse organizacijose	0.80**	0.34
Atvejų skaičius, N 267		
-2 Log –tikėtinumas (Log-likelihood) 238		
*p<0.01; **p<0.05; ***p>0.05		

5 lentelėje pateikiami duomenys patvirtina, kad asmenų, su kuriais diskutuojama politiniais ir visuomeniniais klausimais, skaičius turi poveikį politiniam

dalyvavimui. Diskusijų apie politiką dažnumas poveikio politiniam dalyvavimui neturėjo ($p>0,05$), todėl į 5 lentelę neįtrauktas.

Išvados ir rekomendacijos

1. Socioekonominio statuso modelis tik iš dalies paaiškina piliečių politinio dalyvavimo ypatumus, nes nepaaiškina dviejų marginalinių grupių politinio elgesio, t.y. nepaaiškina žemo socio-ekonominio statuso individų dalyvavimo politinėje veikloje ir aukšto socio-ekonominio statuso individų nedalyvavimo politinėje veikloje.
2. Antrinė tyrimo duomenų analizė patvirtina prielaidą, kad minėtų marginalinių grupių elgesį galima paaiškinti socialinės aplinkos poveikiu, t.y. tam

- tikrais atvejais socialinė aplinka gali skatinti žemo socio-ekonominio statuso individus dalyvauti ir aukšto socio-ekonominio statuso individus nedalyvauti politinėje veikloje.
3. Analizuojant socialinės aplinkos poveikį politiniam dalyvavimui Lietuvoje, ateityje būtų vertinga ištirti socialiniuose “tinkluose” vykstančios politinės mobilizacijos ypatumus, individų tarpusavio sąveikos prigimtį ir kokia informacija individai daugiausia keičiasi savo socialiniuose “tinkluose”.

Literatūra:

1. R. Boudon. *Theories of Social Change*. Berkeley, CA.: University of California Press, 1986.

2. A.Campbell, P.E.Converse, W.E.Miller, D. E.Stokes. *The American Voter*. New York, NY. : John Wiley & Sons, 1960.

3. M. Conway. *Political Participation in the United States*. Washington, D.C.: Congressional Quarterly Press, 1991.

4. R. A. Dahl. *A Preface to Democratic Theory: How does Popular Sovereignty Function in America?* Chicago, IL. : University of Chicago Press, 1956.

5. M. Degutis. Penkeri pilietinės visuomenės formavimosi metai: visuomenės reformos ir politinė kultūra / Politologija, 1995/ 1(6).

6. R.Duch. Participation in the New Democracies of Central and Eastern Europe: Cultural Versus Rational Choice Explanations // S.Barnes, J.Simon (eds.) *The Postcommunist Citizen*. Budapest: Institute for Political Sciences of Hungarian Academy of Sciences, 1998, 195-229.

7. E. Durkheim. *Sociologijos metodo taisyklės*. Vilnius: Vaga, 2001.

8. J.L. Gibson, R.M. Duch, K.L. Tedin. Democratic Values and the Transformation of the Soviet Union. *Journal of Politics* 1992 / 54:329-371.
9. J.L. Gibson. Social networks, Civil Society, and the Prospects for Consolidating Russia's Democratic Transition / *American Journal of Political Science*, 2001 / 45(1) :51-69
10. M.S. Granovetter. The Strength of Weak Ties. *American Journal of Sociology*, 1973/78: 1360-1380.
11. A. Hedin. *The Politics of Social Networks. Interpersonal Trust and Institutional Change in Post-Communist East Germany*. Lund: Lund University Press, 2001
12. R. Huckfeldt. Political participation and the Neighborhood Social Context / *American Journal of Political Science*, 1979/ 23:579-92
13. R. Huckfeldt, E. Plutzer, J. Sprague. Alternative Contexts of Political Behavior: Churches, Neighborhoods, and Individuals / *The Journal of Politics*, 1993/55 (2):365-381.
14. R. Huckfeldt, J. Sprague. *Citizens, Politics and Social Communication: Information and Influence in an Electoral Campaign*. Cambridge, UK.: Cambridge University Press, 1995.
15. Ch.B. Kenny. Political Participation and Effects from the Social Environment / *American Journal of Political Science*, 1992/36:259-67
16. Ch.B. Kenny. *The Microenvironment of Attitude Change*. / *The Journal of Politics*, 1994/ 56(3) :715-728
17. A. Krupavičius (red.). *Seimo rinkimai. '96, Trečiasis "atmetimas"*. Vilnius: Tvermė, 1998.
18. R.D. Lake, R. Huckfeldt. Social Capital, Social Networks, and Political Participation. / *Political Psychology* 1998/19:567-584.
19. V. Leonavičius. Aplinkosauginis rūpestis kaip materialistinių ir post materialistinių vertybių kriterijus / *Humanistica*, 1999/3(5).
20. G.W. Meyer. Social Information Processing and Social Networks: A Test of Social Influence Mechanisms. / *Human Relations* 1994/47:1013-1047
21. L. Milbrath, M.L. Goel. *Political Participation*. Chicago, IL. : Rand McNally, 1977.
22. J.J. Mondak, A.F. Gearing. Civic Engagement in a Post-Communist State. / *Political Psychology*, 1998 / 19:615-637.
23. M.E. Olson. *The Logic of Collective Action*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1965.
24. J. Paliduskaitė. Lietuvos politinės kultūros raida valstybingumo atkūrimo ir įtvirtinimo laikotarpiu. Daktaro disertacija: socialiniai mokslai, sociologija, 1997
25. G. Parry, G. Moyser, N. Day. *Political Participation and Democracy in Britain*. Cambridge: Cambridge University Press, 1992.
26. C. Pateman. *Participation and Democratic Theory*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1970.
27. St.J. Rosenstone, J.M. Hansen. *Mobilization, Participation, and Democracy in America*. New York, NY. : MacMillan, 1993.
28. V. Savukynas. Politinio dalyvavimo pokyčiai informaciniame visuomenėje. / *Kultūros barai*, 2001, 4 (437):7-11
29. *Socialiniai pokyčiai: Lietuva, 1990/1998*. Vilnius: Garnelis, 2000.
30. J.J.A. Thomassen, J.W. van Deth. Political Involvement and Democratic Attitudes // S. Barnes, J. Simon (eds.) *The Postcommunist Citizen*. Budapest: Institute for Political Sciences of Hungarian Academy of Sciences, 1998, 139-165.
31. N. Teske. Political Activist in America. *The Identity Construction Model of Political Participation*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997.
32. S. Verba, N.H. Nie, J.-O. Kim. *Participation and Political Equality*. Chicago, London: The University of Chicago Press, 1978.
33. S. Verba, K.L. Schlozman, H.E. Brady. *Voice and Equality: Civic Voluntarism in American Politics*. Cambridge, MA. Harvard University Press, 1995.
34. R. Wolfinger, St.J. Rosenstone. *Who votes?* New Haven, CT.: Yale University Press, 1980.

Summary

Modern democratic polity is essentially grounded on participation of citizens in public decision-making process. The focus of the study was the impact of social environment on political participation. The method of study was survey sample data analysis. The results of analysis reflect relationship between number of people whom respondent

discuss about political and societal matters and political participation. Data analysis confirm an assumption that social environment has impact on political behaviour, i.e. in some cases social environment could encourage low status group political participation or discourage high status group political participation.

Įteikta 2002 07 04

Pateikta spaudai 2002 07 10

Juratė Imbrasaitė

Vytauto Didžiojo universitetas

Socialinių mokslų fakultetas, Sociologijos katedra,

Kaunas, K. Donelaičio 52

Jurate_Imbrasaitė@fc.vdu.lt